

Муниципальное образовательное учреждение
«Сватайская средняя общеобразовательная школа имени Г. Г. Колесова»

Методическая разработка внеклассного мероприятия

**«ОЛОНХО ДОЙДУПТУГАР
ӨБҮТЭЛЭР ООҢНЬУУЛАРА»**

Павлова Розалия Михайловна

с. Сватай Среднеколымского улуса Республики Саха (Якутия)

Мероприятие сыала:

- 1) Өбүгэлэрбит обону эт-хаан өттүнэн сайыннарар уратыларын көрдөрүү;
- 2) Сахалыы хамсаныыны, оонньууну, көрү-нары билиһиннэриин;
- 3) Сытыы-сымса, чэгиэн-чэбдик буоларга ыңырыы;
- 4) Чөл олобу пропагандалааһын.

Туттуллар тэрил:

1. Сахалыы остуол оонньууларыгар туттуллар тэрил (хаамыска, хабылык, тыксаан, иэрэгэй).
2. Сахалыы оонньууларга туттуллар мал-сал.
3. «Саллар саас тухары олоххо саханы үрдэтиэ - олоҕхо» быыстапка.
4. Саха аһын быыстапката.

«Олоҕхо дойдутугар өбүгэлэр оонньуулар» чөл олоххо сыаллаах сценарий.

Чөл олохтоох
Чэбдик – ыраас доруобуйалаах
Бөһө-таба
Эттээх-сииннээх
Дьонун дьоннор буоларга
Сүүрэри сөбүлүүх
Эккирири элбэтиэх
Куобахтаан куйууох
Кылыйан кыыратыах
Хапсабайга хадьыктаһыах
Тустууга тургутуһуох
Өйү-санааны сааһылыах!
Оччоҕо эрэ, оболоор,
Уңуоххут улаатыа,
Иңиригит кытаатыа,
Өйгүт хойдуо!

Вед: Үтүө киһиэнэн, күндү оболор, төрөппүттэр, учууталлар, ыалдьыттар, убаастабыллаах дьүүлүүр сүбэ!

Чөл олоххо анаммыт аһаҕас мероприятиелар эстафеталарын тутар «Олоҕхо дойдутугар өбүгэлэр оонньуулар» биэчэринэн 9 кылаас оболорун уонна төрөппүттэрин коллектива.

Мероприятиебыт сыала: Өбүгэлэрбит обону эт-хаан өттүнэн сайыннарар уратыларын көрдөрүү, сахалыы хамсаныыны, оонньууну, көрү-нары билиһиннэриин, сытыы-сымса, чэгиэн-чэбдик буоларга ыңырыы.

Урукку кэмнэ, биллэрин курдук, киэң-куоң спортзал, анал үөрэхтээх учуутал, спортивнай араас секциялар диэн суох этилэр. Ол да буоллар саха төрүт-уус оонньуулар, хамсаныылара баар буолан, оболор бэйэлэрэ дьарыктанан, кыыл-көтөр, үлэ-хамнас хамсаныыларын үтүктэн, сүүрэн-көтөн, ууга-хаарга хатарыллан, кыра эрдэхтэн үлэбэ эриллэн-эрчиллэн эт-хаан өттүнэн бэркэ сайдаллара.

Ону таһынан, уһун кыһыңы киһилэргэ, өбүгэлэрбит олоҕхону ордук сэргээн истэллэрэ. Эт-хаан сайдыытыгар, иитиигэ олоҕхо сүрдээх улахан сабыдыаллааба, чөл олох үчүгэйдик сырдатыллар эбит: бухатыырдар быһыылара-таһаалара, хайдах

эрчиллэллэрэ, күүстэрэ-уохтара хоһуйуллара. Ол да иһин оҕолор олоҕо бухатыырдарыгар тэҥнэһэ сатыыллара, бэйэ-бэйэлэрин ардыларыгар күрэхтэһэллэрэ.

Олоҕхоттон ураты сахалыы номохторго, сэһэннэргэ күүстээх-уохтаах, сытыы-сымса дьон ордук сэмэй, кыахтарынан киһиргээбэт, мөлтөбү атаһастаабат, аһыныгас санаалаах, аламабай майгылаах буолалларын туһунан суруллан хаалбыттар.

Ол туһунан эһиги «Саллар саас тухары олоххо саханы үрдэтиэ - олоҕо» диэн быыстапканы көрөн билсиэххитин сөп.

Билиңни кэмҥэ сахалыы остуол оонньуулары умнуллан, сүтэн эрэллэрин саңардыы сөргүтэн эрэллэр. Бу урут өбүгэлэрбит олус сөбүлээн дьарыктанар оонньуулары этэ. Манньык оонньууларга тарбахтара имигэс, сымса буолара. Ол да иһин буолуо кинилэр үгүстэрэ уруһуйдьут, шистэннэң, мас, тимир ууһа буолаллара. Манна эһиги көрөбүт хабылык, тыксаан, хаамыска, иэрэгэй остуол оонньуулары. Манньык боростуой оонньуулары бэйэбит оңостон дьыэ-кэргэңнитигэр оонньооххутун сөп диэн ыңырабыт.

Оттон биһиги өбүгэлэрбит оонньуулары сабалыыбыт. Өбүгэлэрбит кыстыктан көһөн сайылыкка тахсаллара туспа бырааһынньык, биир сөбүлүүр түгэnnэрэ эбит. Бастагы оонньуу - обустар харсыһыллара. Обустар харсыһан бүттэхтэринэ аны оҕолор харсыһа оонньууллара.

Иккис оонньуу аата «Кыаһаланыы». Итии, куйаас кэмнэргэ ынахтар бырдахтан, күлүмэнтэн мэхэйдэтэн сүгүн ыппат буолааччылар. Оччоҕо тэбиэлэммитин, мөхсүбэтин диэн кэлин атахтарынан быанан кыаһылаан кэбиһээччилэр.

Оҕолор ону үтүгүннэрэн «Кыаһаланыы» диэн оонньууну тэрийэллэр эбит.

Былыр өбүгэлэрбит дьадаңы өттүлэригэр оттууларыгар үксүн дулбалаах сир тиксэрэ. Ол иһин дулбалаах сиринэн иңнибэккэ сылдьар туһугар араастаан туттан оттууллара.

Кыһын хараңа түүңнэ, сайын эрэйдэммит күннэрин санаан, ыалдьыт, хоноһо кэллэбинэ «Дулбалаах сиринэн» оонньуу тэрийэллэр эбит.

Төрдүс оонньуубут аата «Хороң оту үрдүнэн ыстаныы».

Атахтарынан төбөтүттэн икки илиилэринэн тутан баран, илиилэрин араарбакка, от үрдүнэн ыстаныы.

Бэһис оонньуу «Кириэс тэбии» (кыргыттар).

Кириэстии ууруллубут мас үрдүнэн сис туттубут оҕолор атахтарынан кириэстии тэбэн, маһы таарыйбакка, үңкүүлээн ааһахтаахтар. Ону кытта тэңнэ ханнык баһарар ырыаны дорҕоонноохтук ыллахтаахтар.

Алтыс оонньуу «Сыалыһардаһыы» (уолаттар).

Икки оҕо атахтаһа ыкса сыталлар. Уңа илиилэринэн тоһолохтоһоллор. Хаңас атахтарынан төбөлөрүн өндөппөккө уңа атахтарынан хатыһсан баттаһаллар.

Сэттис оонньуу «Ким кыайан турарый?».

Оҕолор сиргэ олороллор. Уңа илиилэринэн хаңас кулгаахтарынан, хаңас илиилэринэн уңа атахтарынан төбөлөрүттэн туттан тэңнэ туруохтаахтар.

Ахсыс оонньуу «Күлүүстээһин».

Икки сурааһын тардыллар. Ол иһигэр икки оҕо киирэн туран уңа илиилэрин ортоку тарбахтарынан тардыһаллар. (Ынабы көннөрү ыга тутуһан баран тардыһаахха да сөп).

Бу оонньууга тарбахтара күүстээх киһи кыайар эбит.

Тохсус оонньуу «Ойбонтон уулааһын».

Күөлгэ ойбон алларан сүөһүнү уулатыы билигин даһаны баар. Сүөһүлэр моойдорун уһата-уһата, сорохтор илин атахтарынан тобуктаан уулуулар. Ону көрөн өбүгэлэрбит бэйэлэрэ эмиэ эрэйдэнэн «уулуур» оонньууну айбыттар эбит.

Оонньуу биир көрүңэ – атабы киэңник үктэнэн туран, сис тута сылдьан, төңкөйөн сиртэн тугу эмэ ытыран ылыы.

Иккис көрүңэ – уңа илиинэн хаңас кулгаабы тута сылдьан, хаңас илиинэн уңа атах түмсүн тутан баран, аңар атахха туран эрэн иһиттэн уулаан ылыы (эбэтэр мал ытыран ылыы). иккис көрүңэ ыарахан, уустук хамсаныы, онон элбэхтик дьарыктаннахха спортивной көрүңнэргэ улахан көмөнү оңоруон сөп.

Онус оонньуу «Көтөх ынабы туруоруу» (хас да оһо).

Саас нэһишлэ сылы тахсыбыт мөлтөх ынах кыайан турбат буолан хаалара. Хас эмэ киһи бэрт эрэйинэн туруорар буолаллара. Бу оонньуу итинтэн сиэттэрэн үөскээбит эбит.

Биир киһи сиргэ олорор. Кини уңа атабын уллуңабыттан икки илиитинэн туттар. Илиитэ төһө уунарынан атабын чиккэччи тэбиэхтээх. Уонна илиитин ыппакка хаңас атабар ойон туруохтаах. Үс төгүл сатаан турбатабына, «көтөх ынах» ааты ылар.

Уон биирис оонньуу олох былыргы, кыргыз үйэтинээһи оонньуу. Өстөөхтөрүн кыайан баран үөрүү бырааһынныгар оонньуулар.

Икки киһи уңа илиилэринэн хаңас кулгаахтарын туталлар, уңа атахтарын хаңас илиилэригэр кэннинэн туталлар уонна кылыһа сылдьан санныларынан анныһаллар. Илиитин-атабын ыһыктыбакка охтубут киһи, тугун да араарбакка, ойон туран салгыы оонньуон сөп. Оонньуу ата «Ыт буутун охсуһуута».

Уон иккис оонньуу «Хардаһас охторуута».

Тула сүүрэ сылдьан аттыгар баар киһини хардаһас диэки үтүрүйэн охторо сатыыллар. Хардаһаһы охторбут киһи туораан иһэр.

Өбүгэлэрбит хоту дойду кыыдааннаах кыһынын тымныытыгар, кыараһас балаһаннарыгар хаайтаран да олордоллор саха оонньууларыттан ураты өссө фольклор араас көрүңүн сайыннаран кэллэхтэрэ.

Саха норуотун фольклорун чыпчаала буолбут олоҕхону кытта тэңэ, умсулбанныах оонньуу оңостон, оһуохайы олохтоон, эһиэкэйи иитиэхтээн олорбуттара.

Саха сирин тыйыс айылбалаах, аас-туор олохтоох, саман сайын эргиллиитигэр күөххэ үктэнэн, алаастарга, айылбаһа оһуохай түһүлгэтин төрүттүүлэрэ.

Оһуохай – норуот былыргыттан ыһыктабакка харыстаан илдьэ сылдьар маассабай оонньуутугар бу саалаһа мустубут көрөөччүлэрбитин ыңырабыт.

Манан биһиги биэчэрбит түмүктэнэр, өбүгэ оонньууларын оонньоон, чэгийн-чэбдик доруобай буолуң диэн алгыыбыт.